

13. Кириченко В. І. Традиційне дозвілля української молоді [Електронний ресурс] / В. І. Кириченко. – Режим доступа: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream>. – Назва з екрана.
14. Павлюк С. Громадські стосунки у поза виробничій сфері / С. Павлюк // Українське народознавство: навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка; передм. М. Г. Жулинського. – 3-тє вид. – К.: Знання, 2006. – с. 248–251.
15. Гримич М. Статтєво-вікова стратифікація / Марина Гримич // Українська етнологія : навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – с. 210–220.
16. Українська родина. Родинний і громадський побут / упоряд. Л. Орел. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2000. – 423 с.
17. Сироткін В. Святкове дозвілля громади / Володимир Сироткін // Українці: іст.-етнограф. моногр.: у 2 кн. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – с. 383–386.
18. Сироткін В. Центри громадського життя / В. Сироткін / Володимир Сироткін // Українці: іст. – етнограф. моногр.: у 2 кн. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – с. 377–382.

* * *

УДК 391:316.334.56(477-25+477.53-25) «18/19»

М. Олійник

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОДЯГУ З УКРАЇНСЬКИМ ПОЗНАЧЕННЯМ ДЛЯ МІСЬКИХ СПОЖИВАЧІВ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ КИЄВА ТА ПОЛТАВИ)

Стаття присвячена висвітленню початку введення в міську традицію споживання вбрання, яке передавало зв'язок з українською культурою. На початку статті проводиться історіографічний огляд вивчення цього питання. В даній розвідці вивчається генезис появи нової етнокультурної традиції використання вбрання з українським позначенням та аналізуються основні організаційні складові цього явища. Дослідження проводиться на матеріалах організації модернізованого кустарного виробництва, координаційними центрами якого були Київ та Полтава в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: українське вбрання, одяг з українським позначенням, кустарні осередки з виготовлення одягу.

Загальновідомо, що українське народне вбрання виконує функцію презентації українського народу як окремішнього етносу. Виходячи з важливості функції вираження національної ідентичності тематика вивчення українського традиційного одягу завжди була в фокусі проведення етнологічних досліджень. Вивченню сільського народного вбрання присвячено солідна кількість ґрунтовних досліджень. Значно менше робіт висвітлює проблематику побутування вбрання з українським маркером в міських реаліях. Б.М. Біляшівський та Ю.П. Лашук в своїй статті 1987 р. піднімають питання дослідження організації кустарних осередків на початку ХХ ст. на матеріалах Київського кустарного товариства [2]. В розвідці показано початок інтеграції народних рукодільних промислів в артільне виробництво. Цінною є інформація зі справ Центрального державного історичного архіву в Ленінграді щодо обсягів реалізованих вишивальних товарів, які проходили через київський кустарний склад, які подані в грошовому еквіваленті. В 2001 р. Т. Кара-Васильєва акцентує увагу на необхідність дослідження творчого взаємовпливу між народними майстрами та художниками професіоналами, які на початку ХХ ст. намагались створювати нові моделі модного одягу для міських мешканців на основі здобутків традиційного виготовлення вбрання українців [15]. В наступних працях 2005 та 2011 рр. Т. Кара-Васильєва продовжує вивчення української народної вишивки та виділяє окрему гілку розвитку вишивального промислу через синтетичне поєднання авангардного мистецтва з естетикою традиційного оздоблення вбрання українців [14; 13]. Останнім часом спостерігається пошкваллення уваги до українських художніх промислів, пов'язаних з виготовленням одягу, в мистецтвознавчих працях. В працях К. Гончар 2013 р. та А. Варивончик 2014 р. досліджується розвиток українських художніх промислів в ХХ ст. через призму мистецтвознавчої науки [9; 5]. В контексті вивчення міського повсякдення історик О. Вільшанська в монографії 2009 р. досліджує виникнення національного художнього стилю в архітектурі та виробництві речей, пов'язаних з побутом в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Автор робить висновок про побутування елементів українського традиційного вбрання з метою вираження національної самосвідомості в колах української інтелігенції, а також в зв'язку з перенесенням сільських традицій в місто сільськими мігрантами та появою модою на народний стиль [8, с. 112-118].

Вивчення літератури показало, що початок поширення вбрання з українським маркером серед містян на початку ХХ ст. пов'язане з модернізацією народних рукодільних промислів через організацію виробництва вбрання на основі здобутків традиційного мистецтва

виготовлення українського сільського одягу. Таким чином, поява нового етнокультурного явища використання вбрання з українським позначенням серед містян потребує свого висвітлення в системі етнологічної науки. Реалії сьогодення показують яскраве відродження використання традиційного українського вбрання та виникнення його модифікованих форм, а відтак виникає необхідність дослідження генезису цього процесу.

В кінці XIX ст. виникає необхідність інтеграції народних промислів в нові ринкові капіталістичні відносини. Міністерство державної власності Російської імперії організувало збір статистичної інформації щодо кустарних народних промислів в 1889 р. в Полтавській та Чернігівській губерніях, а в 1889-1890 рр. в Київській [19; 21]. Але в надрукованих звітах з вивчення стану кустарних промислів в зазначених губерніях не зафіксовано присутність осередків рукодільних майстерень. Тільки в 1894 р. було відкрито приватною особою майстерню з виготовлення текстильних товарів в с. Василівка, Полтавського повіту [22, с. 214]. В 1904 р. зусиллями Полтавського земства був відкритий кустарний склад, який став центром допомоги в організації виробництва на основі народних промислів та реалізації готової продукції серед міських споживачів [16, с. 12]. Полтавське земство розгорнуло активну діяльність з організації та координації роботи артілей з виготовлення текстильних товарів в українському стилі. Було засновано природно-історичний і етнографічний Музей, колекція українського народного вбрання якого стала основної інформативною базою для відродження етнографічно достовірних зразків української народної вишивки. Проте можливість механічного відтворення зразків не вирішувала проблему проектування виробів, які б користувались попитом в широких колах містян, тому в 1909р. було вирішено запросити художника-професіонала, який пройшов курс навчання в Імператорському Строганівському Центральному художньо-промислового училищі [22, с. 216]. Відомо, що в 1912 р. в м. Сорочинці було започатковано роботу навчальної майстерні, яка готувала спеціалістів з кравецької та «білошвейної» справи [22, с. 223]. Такі заходи підтверджують незворотність процесу модернізації народних промислів через залучення прогресивних технологій в проектування виробів для потреб міських споживачів. Сам процес організації виробництва потребував глибоких структурних змін. Першою умовою успішного виготовлення вбрання для вибагливих містян було використання якісної фабричної тканини чи виробленої на вдосконалених ткацьких верстатах. Показником якості тканини виступало рівномірне переплетення ниток, яке забезпечувало гарний вигляд вишивці та достатня ширина полотнища тканини, яка гарантувала можливість використання модного європейського крою. Не менш важливим моментом в створенні

конкурентоздатної продукції була розробка вдалого зовнішнього вигляду вбрання та відповідне конструкторсько-технологічне опрацювання моделі. Саме ці завдання повинні були виконувати художники-модельєри, чи кравці з художніми здібностями, які орієнтувались в тогочасній моді, смаках споживачів та мали відповідну технологічну освіту. Такі спеціалісти повинні були опанувати основні принципи традиційного крою та народної орнаментики, чисельні техніки виконання вишивальних швів. Впровадження в міський побут елементів традиційного строю та адаптація старовинних технік вишивки до виготовлення модного одягу ставало важливим напрямком поширення українських візуальних символів в міському повсякденні [23; 24].

Незмінним попитом серед населення користувався народний український одяг. В каталозі виробів, які виготовляли полтавські майстри, зазначені такі компоненти традиційного строю: плаhti вовняні та шовкові, хустки зі старовинним українським швом, сорочки до «малоросійського костюма», сорочки чоловічі та дитячі. В каталог виробів, які реалізовувались через земський склад в Полтаві, також були включені тогочасні модні вироби з українським позначенням: кишені дитячі кольорові, гестки до дамських сорочок, кофточка дамські, сукні, комірці дамські, матіне, капоти, дитячі платтячка [16, с. 47]. Споживачу пропонували вибирати візерунків вишивки для оздоблення виробів з представлених фотографій 95 зразків традиційних вишивок [16, с. 26-29]. Вироби полтавських кустарів, оздоблені за зразками місцевої народної творчості, рекламувались на першій рекламній сторінці «Щорічнику кустарної промисловості» за 1912 р. [12].

Так, спроба відродити та модернізувати український одяг в міських культурних реаліях відбувалась як певний опір «брокарівської моди». Урбаністичні соціокультурні реалії були певним престижним зразком для наслідування серед сільських мешканців, тому пропагування українського стилю в місті сприяло переосмисленню ставлення до потенціалу народного вбрання і серед селян. На це звертає увагу Н.А. Семпликкєвич, яка організувала роботу кустарної майстерні з виготовлення одягу в Чернігівській губ.: «Мені доводилось спостерігати, з якою любов'ю мої молоді майстрині розшукували для мене зразки вишивок серед старовинних тканин своїх бабусь і матерів; суворо витримуючи стиль, вони навіть пробували умудритися в різноманітних нових комбінаціях. Наслідком цього було одне вельми відрadne явище: в той час, коли я збирала та комбінувала типові орнаменти для наших кустарних виробів, сільські дівчата стали користуватися моїми зразками для своїх же робіт, і старовинні узори все частіше й частіше стали з'являтися у них в одязі (на рукавах сорочок, фартухах, платках та ін.)» [25, с. 120].

Виникає потреба виховання шанобливого ставлення до народного мистецтва. Директор Київського міського художньо-промислового і наукового музею М.Ф. Біляшівський висунув пропозицію організувати етнографічну виставку кустарних виробів для того, щоб познайомити широкі кола з високим мистецьким рівнем виробів народних майстрів. Всі експонати ретельно підбирала спеціальна комісія на чолі з Н.Г. Яшвіль [2, с. 39]. Виставка проходила з 19 лютого до 1 травня 1906 р. в музеї Миколая П. Олена Пчілка пише про справжній успіх виставки: «Головна сих днів новина – виставка українських народніх виробів (етнографічно-кустарна)». Се щось надзвичайне вийшло! 6 зал! І Все тільки українські речі та які гарні! Виставка чудова просто – грандіозна! Навіть «Липки» [в той час аристократична частина Києва] кажуть: «правда, – ще не вмерла Україна!»» [18, с. 774]. Відділ вишивання був одним з найпопулярнішим, причому найбільше експонатів було з Київщини та Полтавщини, деякі з яких можна було купити [6].

Після закінчення роботи виставки було схвалено рішення 8 серпня 1906 р. про заснування Київського кустарного товариства на чолі з Н.М. Давидовою. Товариство планувало надавати інформативну та матеріальну допомогу артільям, майстерням та кустарям в Київській, Волинській, Подільській, Чернігівській та Полтавській губерніях [2, с. 40]. Київське товариство брало на себе організацію збуту продукції, яка розміщувалась на складі в етнографічному музеї. В друкованих виданнях з'явилися рекламні повідомлення: «Між виробами, що продаються в складі, найпаче визначаються вишиванки, що постачають селянки з Київщини, через руки скількох пань, членів «Товариства». Де-які вишиванки «вирізуванням» уявлять собою справжні мистецькі твори. На київській «кустарній» виставці вони звернули на себе велику увагу.» [20].

Підняття традиційного народного вбрання до рівня мистецького явища стимулювало його поширення як серед свідомого українства, так і в ширших колах, що було позитивним явищем. В 1909 р. під час перебування Миколи II на святкуванні двохсотліття Полтавської битви міщанка з Миргорода Раїса Худоминська передала йому подарунок для єдиного сина. Вона «власними руками вишила шовками сорочечку в дарунок наслідникові Цесаревичу Олексію Миколаєвичу. Вимережано сорочечку надзвичайно чудовим українським узором.» [3; 8, с.100]. Микола II відвідав будинок губернської земської управи, оглянув виставку виробів місцевих кустарів: «З Полтави Царь повіз такі куплені на виставці й піднесені йому речі: сорочечку Дьохтярівських кустарів, зроблену з рисунка гетьмана Полуботка, – подарунок для Наслідника Цесаревича; жіноче українське вбрання; килим; сарпанки (жіночі шалі) із льону з шовковими переборами та пояси до жіночого вбрання,

повишвані.» [11; 8, с. 100]. Сам факт придбання українського вбрання царем працював на визнання високого мистецького рівня народного одягу та схилив консервативно налаштовану аудиторію до позитивного ставлення до українського строю. Про те, що «Його Імператорська Величність удостоїв Своєю Всемилолюбивою увагою роботи кустарів Полтавської губернії» відзначається в звіті з аналізу розвитку кустарної промисловості [22, с. 218]. Фотографію огляду Миколою II виставки вишитих виробів в Полтавському земстві було розміщено на першій сторінці каталогу Полтавського кустарного складу [16, с. 3].

Оскільки вироби з українським позначенням користувались попитом в 1910 році було відкрито великий спеціалізований магазин: «Київське кустарное общество», поширило свою справу й перевезло свою крамницю, що торгує народними мистецькими виробами, в просторішу домівку (на тій-же Миколаївській вулиці, №11). Тепер крамниця займає шість кімнат, цілком заповнених вишиванками, виробами ткацькими, <...>. Більшу частину виробів товариство замовляє безпосередньо на селах, а де-що має на комісію від земських складів і майстерень. В крамниці така сила чудових річей (у величезній більшості – українських), що огляд того всього може справити велику втіху. Ціна на все досить поміркована.» [17]. Так зусиллями Київського та Полтавського земств було розпочато відкриття артілей та пунктів видачі замовлень на виготовлення виробів в українському стилі. Центрами вишивального промислу стали майстерня під керівництвом А. Семіградової в с. Скопці Переяславського повіту Полтавської губ., кустарний пункт в с. Зозов Липовецького повіту Київської губ. на чолі з Ю. Гудим-Левкович, артіль княгині Яшвіль в с. Сунки Черкаського повіту Київської губ., під керівництвом Н.Давидової в с. Вербівка Чигиринського повіту Київської губ. та інші [14, с. 36]. На фінансуванні Полтавського губернського та повітових земств було 85 навчальних показових майстерень, штат виїзних інструкторів, склад кустарних виробів, утримання художників та працівників етнографічного відділу музею, організація виставок [16, с.14]. На базі майстерні в с. Вербівка Чигиринського повіту Київської губ. Н.Давидова з О. Екстер та К.Малевичем в 1915-1917 розпочали роботу з розробки нових форм модного одягу [15, с.17; 26].

В газеті «Рідний край» з'являється замітка з розвитку тогочасної української вишивки: «мистецьке шиття «настиланням» та «вирізуванням» починає знов одживатись і несподівано придбало собі успіх у широкому світі. <...> Показуючи чудові зразки сього шиття на виставках, торгуючи ним у своїх крамницях, полтавський земський склад і київське кустарне товариство продають тих вишиванок на сотні й тисячі рублів, торгують ними не тільки на місці, але й посилають далеко, навіть

за-граніцю. Тим вишиванням торгують і на аршин, оздобляють цілі вбрання, хатню й верхню одіж, (обкладають вишитими полотняними стяжками поли, рукави й комірі). Київський кустарний склад (Миколаївська улица, №11) продає дуже багато таких свиточок і пальт, – сукняних і полотняних, (білих, сірих і інших), – оздоблених вишивками вирізуванням і настиланням. (Ціна від 10 до 50 карбов.) Взори беруться з чисто народних українських зразків; вишивається на селах, («склад» дає полотно й нитки), а само вбрання шиться й оздобляється тими вишитими полотняними стяжками вже в Києві.» [7]. В листі до Лесі Українки в 1913 р. Олена Пчілка пише: «В Полтаві [мати їздила туди] багато приємних ознак, – таки кудись у товщу українського кураєвого тіла проточується українство. Книгарня українська в Полтаві прекрасно торгує – і виданнями й виробами, – йде без дефіциту, навіть з добрим прибутком.» [18, с. 875].

Київський кустарний склад співпрацював з різними регіонами України, що стимулювало поширення речей з вираженими регіональними ознаками в міському побуті. Про це говорять такі статистичні дані: «Зокрема, в 1912 р. З Київщини було продано товарів на суму 40832 крб., Подільської – 2000 крб., Волинської – 500 крб., Полтавської – 2000 крб., Чернігівської – 1000 крб. <...> За видами виробів загальна сума проданих товарів у 1912 р. виглядала так: вишивок на 18183 крб., тканин на 13905 крб.» [2, с. 43]. Архів Київської губернського земства згорів в 1921 р., а Київського кустарного товариства зник [1, Арк.10], тому особливе значення мають матеріали діяльності кустарного складу в Полтаві. Полтавський кустарний склад губернського земства налагодив співпрацю з Київським, Петербурзьким та Московським кустарними складами [22,с.215]. Основний оборот складу складали вироби жіночого рукоділля: «Продаж виробів і сирих матеріалів по цих двох групах складає понад 50.000 р., чи 86% всіх оборотів складу.» [22, с. 216]. З початком війни 1914 р. ця діяльність була загальмована, а вкінці 1916 р. товариство було закрите. Замовити одяг з українським оздобленням можна було у приватних майстрів. Киянин Г. Григор'єв згадує Шуру Новицьку з Полтавщини, яка втративши роботу в Києві, заробляла рукоділлям: «Вишивані нею українські сорочки були творами справжнього майстра. З'явилося багато охочих замовити її вироби.» [10, с. 74]. Замовити одяг з українською вишивкою можна було в невеличких майстернях по пошиттю одягу. Часто власник такого ательє забезпечував роботою надомницю-вишивальницю [4, с. 48].

Отже, організаційно-виробничий фактор через низку заходів стимулював поширення вбрання з українським маркером. По-перше, закладалась джерельна база для вивчення традиційного українського

вбрання через збирання старожитностей, формування музейних колекцій та організації експозицій. По-друге, Полтавське губернське земство та Київське кустарне товариство надавали інформаційну, технологічну, організаційну та матеріальну допомогу для створення мережі майстерень та арт-ілей з виготовлення одягу з українським позначенням. По-третє, важливим маркетинговим моментом було відкриття постійно працюючих складів-магазинів в Полтаві та Києві, які давали можливість збуту продукції виробникам та одночасно задовольняли попит споживачів. По-четверте, було застосовано механізм реклами товарів в українському стилі в друкованих виданнях, що сприяло утвердженню українського напрямку розвитку міського стилю одягу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України (АНФРФ ІМФЕ) – Ф-48-III, од. зб. 69, 58 арк.
2. Біляшівський Б. М. Київське кустарне товариство / Б.М.Біляшівський, Ю.П.Лашук // Народна творчість та етнографія. – 1987. – №4. – с. 39–44.
3. В Полтаві. // Рада. – 1909. – №146. – с. 3.
4. Варивончик А.В. Про форми суспільної організації праці в галузі українського традиційного народного мистецтва вишивання / Анастасія Віталіївна Варивончик // Вісник КНУКіМ: Збірник наукових праць. – 2012. – №27. – с. 46–52.
5. Варивончик А.В. Українські художні промисли вишивального спрямування / Анастасія Віталіївна Варивончик // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. – 2014. – с. 266–273.
6. Виставка виробів домашнього промислу у Києві // Рідний край. – 1906. – №10. – с. 13–14.
7. Відродження давнього українського шиття // Рідний край. – 1910. – №44. – с. 13.
8. Вільшанська О. Повсякденне життя міст України кін. XIX – початку XX ст.: європейські впливи та українські національні особливості / Оксана Вільшанська. – Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2009. – 172 с.
9. Гончар К. Взаємодія народного та професійного декоративно-прикладного мистецтва в 1900-1990 рр. / Катерина Гончар // Художня культура. Актуальні проблеми. – 2013. – №9. – с. 241–251.
10. Григор'єв Г. У старому Києві. Спогади / Григорій Григор'єв. – Київ: Радянський письменник, 1961. – 360 с.
11. До Полтавських днів // Рада. – 1909. – №147. – с. 3.

12. Ежегодник кустарной промышленности. 1912 годъ. Томъ первый. Вып. 1 – СПб: Типо-литографія «Энергія», 1912. – 326 с.
13. Кара-Васильєва Т. Вишивка / Тетяна Кара-Васильєва // Історія декоративного мистецтва України: У 5 т. Т 4 / Тетяна Кара-Васильєва. – Київ: НАНУ, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2011. – с. 13–47.
14. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – Київ: Либідь, 2005. – 280 с.
15. Кара-Васильєва Т. Народне мистецтво і художники авангарду / Тетяна Кара-Васильєва. // Народне мистецтво. – 2001. – №3-4 (15-16). – с. 14–17.
16. Каталогъ издѣлій вырабатываемыхъ кустарями Полтавской губерніи въ земскихъ учебныхъ мастерскихъ и продаваемыхъ черезъ земскій складъ – С. Петербургъ, 1912. – 48 с.
17. Київський кустарний магазин // Рідний край. – 1910. – №38. – с. 13.
18. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості / Ольга Косач-Кривинюк. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1970. – 927 с.
19. Кустарная промышленность Полтавской и Черниговской губерній. Изслѣдованія 1889 г. В.И. Каталя. // Отчеты и изслѣдованія по кустарной промышленности въ Россіи. Том I / – С. Петербургъ, 1892. – с. 283–304.
20. Кустарне Товариство. // Рідний край. – 1907. – №4. – с. 11.
21. Кустарные промыслы Курской и Киевской губерній. Изслѣдованія 1889-1890 гг. Н.В. Пономарева. // Отчеты и изслѣдованія по кустарной промышленности въ Россіи. Том I / – С. Петербургъ, 1892. – с. 317–353.
22. Обзоръ дѣятельности земствъ по кустарной промышленности – С. Петербургъ, 1913. – 440 с.
23. Олійник М. В. Виразення української ідентифікації в міському одязі (на прикладі життя родин Драгоманових і Косачів) / Марина Володимирівна Олійник. // Народна творчість та етнологія. – 2014. – №4. – с. 105–114.
24. Олійник М. Український чоловічий одяг у побуті міської інтелігенції в другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття / Марина Олійник. // Народна творчість та етнологія. – 2015. – №4. – с. 67–77.
25. Семпликевич Н. А. Постепенное вымирание и начало возрождения народного узора въ женскихъ рукодѣліяхъ / Н. А. Семпликевич // Труды III-го Всероссийскаго съезда дѣятелей по кустарной

- промышленности въ с.-Петербургъ. Выпускъ первый. Отдѣль I / Н.А.Семпликевичъ. – С. Петербургъ, 1913. – с. 115–120.
26. Шестакова О. Ганна Собачка (1883-1965). Мистецтво природи, або природа мистецтва. Історико-культурні дослідження Анатолія Заїки [Електронний ресурс] / Олена Шестакова – Режим доступу до ресурсу: <http://be-inart.com/post/view/1032>.

* * *

УДК 35.075:37 (477.53)«185/192»

Л. Літвішко

УЧАСТЬ ЗЕМСТВА У РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ЗІНЬКІВЩИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізується стан розвитку освіти жителів Зіньківщини в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. На основі вибіркового аналізу доповідей Зіньківської повітової Земської управи, постанов Надзвичайних Зіньківських повітових зібрань, Зіньківського повітового зібрання авторка наголошує на активній та благодійницькій участі земства в розвитку освіти досліджуваного краю.

Ключові слова: *земська управа, повітове земство, повітові збори, приходські училища, повітове училище, попечитель, церковно-приходські школи, стипендіати земства, «учительські з'їзди», комітет грамотності, «педагогічний музей», спілка допомоги учительським дітям.*

Невичерпним джерелом історико-краєзнавчих досліджень є документи земства, особливо постанови, в яких висвітлюються питання, якими в першу чергу воно опікувалася, зокрема, деякі аспекти в галузі освіти можна прослідкувати на прикладі діяльності Зіньківського повітового земства в галузі освіти, тому актуальність статті є беззаперечною.

Стосовно зростання кількості шкіл та в них учнів протягом другої половини ХІХ і початку ХХ століття, журнали повітових зборів подають наступні статистичні дані. У 1866 році у Зіньківському повіті існувало 27 сільських приходських училищ та шкіл і в них навчався 841 учень, працювало 16 вчителів (з них 13 священники), 11 помічників учителя (козаки, міщани, дяки) [4, с. 53]. У 1815 році було засновано перший